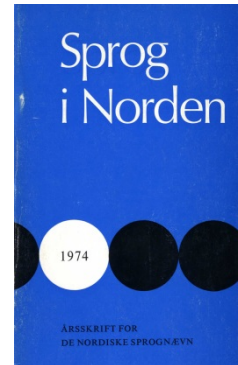

Sprog i Norden

Titel: Språket i finlandssvensk radio och tv
Forfatter: Sten-Olof Westman
Kilde: Sprog i Norden, 1974, s. 63-68
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Språket i finlandssvensk radio och tv

Av *Sten-Olof Westman*

Jag kunde göra det lätt för mig och förklara, att jag i huvudsak är enig med Finn-Erik Vinje i hans bedömning av språket i radio och tv. Ur språkvårdssynpunkt sett tror jag att problemen är samnordiska, och inte nog med det. Som de flesta problem kring etermedierna är de gemensamma för långt flera länder. Ändå är väl saken inte riktigt så enkel. Jag vill påminna om ett citat, som Vinje anför i sin bok *Norsk språk*, därför att det i allra högsta grad har tillämplighet när det gäller språkvårdarens förhållande till radio och tv:

—Den danske forfatteren Knud Hjortø (død 1931) kom som ung lærer til en småby i provinsen. Der hører han at en kone sier til en annen: 'Dette her er meget bedre som det andet.' Hjortø forteller: 'Jeg gik i stå og måtte se på hende. Hun blinkede og flyttede øjnene hen på mig og blinkede dem væk igen. — Snakker folk sådan her? tænkte jeg. Jeg gik ind hos boghandleren og købte mig en notisbog med tilsvarende blyant. Jeg har den endnu. Dens titel var først: Interessante sprogfejl, men ordet 'fejl' blev snart overstreget og erstattet med 'iagttagelser'. Med denne lille ændring begyndte jeg at løsrive mig fra min dansklærers indflydelse.'

Snakker folk sådan her? Den frågan kan man egentligen ställa sig inför de flesta radio- och tv-program. För finlandssvenskans del är frågan ännu viktigare. Finlandssvenskarna existerar som en språklig minoritet, där kanske främst språket bestämmer individernas identitet. Denna identitet måste man

bevara under tryck från två håll, dels från finskan, dels från rikssvenskan.

Härtill kan replikeras, att vi alla lever med tvåspråkighet. Det sker emellertid inte under samma tryck som finlands-svenskan är utsatt för. Ändå talar också finlandssvenskarna olika och har rätt att bevara den identiteten — en god vän till mig påpekade nyligen att det är som att kritisera en människas utseende när man kritiserar hennes språk. När vi diskuterar språket i radio och tv måste vi också alltid komma ihåg, att det är fråga om två olika kategorier av uppträdande: de som uppträder på tjänstens vägnar och oftast har engagerats på andra grunder än de direkt språkliga och de som medverkar så att säga "utifrån" och som i största utsträckning har rätt att bevara sin identitet opåttalt.

Jag har nämnt identiteten så många gånger därför att jag tror att den hör till det allra viktigaste när man dryftar språkvården i etermedierna. Jag vill påminna om att Carl-Ivar Ståhle vid den rikssvenska språknämndens årsmöte 1969 formulerade målsättningen att ge människorna trygghet i språket. Ett år senare spann Gun Widmark vidare på tanken såhär:

— Ibland kan man också tvingas att offra något i språket för att råda bot på elementära brister i kommunikationen mellan individer och samhällsgrupper. Att gå motsatta vägen — att offra människorna för att rädda något i språket — känns inte tilltalande.

Denna syn på språket har i rätt stor utsträckning tillämpats vid den svenska programmenheten vid Finlands rundradio. Den innebär naturligtvis inte att radions egna anställda kan ta sig vilka friheter som helst. Det existerar givna regler, fastställda av radions högsta organ, det av riksdagen utsedda förvaltningsrådet. Jag skall i det följande citera några avsnitt om programmens språkdräkt ur Regler för programverksamheten vid Finlands rundradio (1972):

Det språk som talas i radio och television kan betraktas som mönsterbildande. Även om det *inte direkt påverkar*

lyssnaren så är det normbildande såtillvida, att det språk som talas i etermedierna uppfattas som gångbart språkbruk. En god språkbehandling är därför ett viktigt krav på den som uppträder i egenskap av *representant* för etermedierna. Språket skall behandlas så att lyssnaren enbart lägger märke till *vad* som sägs, utan att bli störd av *hur* det sägs. Den svenska språknorm som är gemensam för Sverige och Finland bör följas i ordbruket och i ordens ljud- och böjningsformer. Fonetisk tillnärmning till tal-svenskan i Sverige bör dock inte eftersträvas. Vanliga oarter i finlandssvenskt talspråk såsom slapp och suddig ljudbildning, orena vokaler och monotoni bör motarbetas genom en effektiv uttalsvård. Det bästa radiospråket är *finlandssvenskt riksspråk* utan påfallande provinsiell färg, talat av en angenäm röst, uttrycksfullt och med en levande rytm.

Språket är dock inte något dött och schematiskt uttrycksmedel. Det utvecklas och förändras fortfarande. Detta bör beaktas vid bedömningen av vad som är korrekt språkbruk. Kravet på språkriktighet får inte verka utslätande på ett personligt språkbruk, så länge detta inte är slarvigt. Inte heller får det leda fram till någon form av talat skriftspråk.

Här nämndes vanliga oarter i finlandssvenskt talspråk, och de förekommer tyvärr i vår radio. Slapp och suddig ljudbildning, orena vokaler och monotoni hör till de vanligaste felen. Därtill kommer en intonation, som i sin inkorrekt starka betoning av den första stavelsen tyder på direkt påverkan från finskan. Staccatouppläsningar och överhuvudtaget fel i satsrytmen förekommer också alltför ofta. Till de finlandssvenska egenheterna hör likaså, att man gärna misshandlar de långa vokalerna och uttalar dem kort. I radiospråket tror jag det felet håller på att försvinna.

Här vill jag göra en utvikning i anknytning till Stähles yttrande om trygghet i språket. Jag har en misstanke om att det till en del är den yttre tryggheten som också konserverar oarter. Vi har ända sedan kriget en djup och trygg språkfred

i Finland, vilket kanske gör att man inte fäster lika stor vikt vid vården av modersmålet som man har gjort under perioder då det har känts hotat. Det finns inte tillräckligt material att undersöka radions språkbruk under 30-talets språkstrid i relation till den finländssvenska som i dag talas i radio, men jag tror att en sådan undersökning skulle visa att man under 30-talet lade sig betydligt mera vinn om språket än man gör i dag. Man fäster nu större avseende vid budskapet utan att alltid betänka att det också skall formuleras riktigt. Och när man aktivt strävar efter att nå fram blir resultatet ofta en för stark överarbetning, som man kanske tror att är ett "folkligt" uttryckssätt men står långt därifrån.

Dilemmat är att det naturliga talspråket tenderar att bli konstlat naturligt. Detta kan verka fränstötande på publiken. Man skall inte försöka tala till bönder på bönders vis om man inte kan det, för då underskattar man bonden. Den konstlade naturligheten är i grunden helt odemokratisk.

I detta sammanhang kan jag inte låta bli att komma in på det som man så populärt — och med åtskillig överdrift — brukar kalla "den röda radion". Ur språkvårdssynpunkt sett är det inte oväsentligt att en del marxistiskt skolade radiojournalister alltmer utnyttjar det "marxistiska språket" i sammanhang där man vill nå en bred publik. Denna terminologi är ingalunda lättfattlig och hör inte hemma i radiospråket. Språkvårdaren bör alltså hjälpa marxisten att sprida sitt budskap på ett språk som alla kan förstå. Det här hör för all del hemma i kapitlet om främmande ord, men är inte desto mindre en raffinerad specialitet.

Från dialektik till dialekt. Där om säger programreglerna:

Dialekt i riksprogrammet

Dialekterna berikar språket och är en levande del av det. I program som riktar sig till hela det svenska språkområdet bör dock Rundradions egna funktionärer inte tala dialekt eller starkt dialektfärgat språk. Detta gäller också föredragshållare och andra medverkande, som uppträder med förberedda programinslag, ifall inte programmet direkt

försätter dialekt eller landsdelsfärgat språk. Även här gäller dock regeln, att man inte bör våldföra sig på ett personligt språk om det följer den korrekta språknormen.

Dialekt i regionalprogrammen

I regionalprogrammen bör tillämpas samma huvudprinciper som i riksprogrammet. I detta sammanhang kan dock dialekt och landsdelsfärgat språk falla sig naturligare och förekomma oftare än i riksprogrammet. På det sättet tillförsäkras också dialekterna en erkänd plats i programutbudet. För språkförståelsen bland vissa lyssnarkategorier kan detta vara direkt nödvändigt, speciellt om de betraktar regionalprogrammet mer som sitt eget program än riksprogrammet. Också dialekten bör, när den används, talas korrekt.

Detta avsnitt har inte blivit mindre viktigt i samband med den utbyggnad som pågår av regional- och lokalprogram. Den lokala språknorm som återges i radio är särskilt viktig för dem som byter miljö och därmed eventuellt också språk. Jag vill också nämna att regionalt producerade barnprogram på dialekt eller landsdelsfärgat språk har ingått i radions överväganden för att ge barnen den trygghet i språket som inte minst de behöver.

Också slang accepteras i viss utsträckning. I reglerna heter det:

— I någon mån kan slang accepteras i vissa program, som inte direkt avser att nå alla lyssnare. Sådana program är t.ex. popprogram för ungdom och idrottsreportage, där det skulle göra ett konstlat intryck om den speciella terminologin inte användes. Dock bör också i sådana sammanhang språkbruket noggrant övervägas.

I början av programreglerna talas det om finlandssvenskt riksspråk. Någoting helt entydigt innebär detta begrepp inte. Vi upplever allt mer, att ord och uttryck som vi har bekämpat inom språkvården som finlandismer eller provincialismer vinner insteg också i Sverige. Ätminstone delvis be-

ror detta säkert på importen av finländsk arbetskraft och i detta fall främst journalister till Sverige från Finland. De tar med sig sitt personliga språkbruk, behåller sin identitet. Den språkliga påverkan blir på det sättet ömsesidig.

Det drag av skriftspråk som man lägger märke till i etermediernas talspråk i Sverige håller på att vinna insteg också i Svenskfinland, även om graden är svår att bestämma. Någon undersökning av finlandssvenskt radiospråk har nämligen inte gjorts, men en sådan pågår sedan några år tillbaka vid Helsingfors universitet.